

ECKHARD HÜBNER: Staatspolitik und Familieninteresse. Die gottorfsche Frage in der russischen Aussenpolitik 1741–1773. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, bd. 83. Neumünster, Karl Wachholtz Verlag, 1984. 297 s. 30 DM.

Dette er en grundig og velskrevet indføring i et af de mere perifere spørgsmål i europæisk diplomatisk historie i 18. århundrede. Ved tilfældighedernes spil blev den holsten-gottorpske hertuginies skæbne efter afslutningen på Store Nordiske Krig knyttet til det russiske kejserhus ved hertug Karl Frederiks ægteskab med zar Peter d. Stores datter Anna 1724. Den latente holsten-gottorpske modsætning til Danmark blev fra da af og frem til 1773 så at sige indbygget som element i russisk udenrigspolitik – sommetider stærkere, undertiden svagere, afhængig af skiftende person- og magtkonstellationer ved det russiske hof og mere eller mindre afstemt efter russiske udenrigspolitiske interesser iøvrigt på baggrund af den skiftende europæiske storpolitiske situation.

Med den holsten-gottorpske storfyrsttronfølger Karl Peter Ulriks regeringstiltrædelse som russisk kejser (Peter 3.) 1762 indtræder det afgørende øjeblik da det gottorpske spørgsmål fra at være underordnet russisk interessepolitik bliver selve grundlaget for denne, kulminerende med udsigten til krig mod Danmark-Norge i sommeren 1762. Perioden fra Peters fald s.å. og frem til afslutningen af mageskiftet 1773, hvor det gottorpske spørgsmål blev ryddet af vejen ved ombytningen af det gottorpske Holsten med Oldenburg og Delmenhorst, er beretningen om afviklingen af det gottorpske stridsspørgsmål som hovedpunkt i russisk udenrigspolitik, der i Katharina 2.s periode atter bliver egentlig russisk interessepolitik, overfor Danmark bestemt af det fælles dansk-russiske modsætningsforhold til Sverige (-Frankrig).

Bogen er, som forf. i forordet er inde på, traditionel diplomatisk historie. Dens sigte er at kombinere hvad der betegnes som traditionel undersøgelsesmetode med »einem modernen forschungstheoretischen Ansatz«. Det sidste er vanskeligere at få øje på. Men der er mange gode kritiske betragtninger rundt omkring, også kildekritiske som fx. om Otto Brandts gamle behandling af Caspar v. Saldern (s. 256, 263). Overvejelserne om Panins »nordiske system« s. 207–09 er nok det nærmeste, forf. kommer sit mål om kombination af teori og praktik. De lange udredninger af de resultatløse diplomatiske forhandlinger i 1740'erne og 1750'erne om det gottorpske spørgsmål er noget tung læsning, men indeholder meget nyt om en side af dansk udenrigspolitik i 18. århundrede.

Hans Kargaard Thomsen

KARL PEDER PEDERSEN: Vestfynske fæstebønder. En undersøgelse af de økonomiske og sociale forhold på de vestfynske godser Erholm-Søndergårde i 1700-tallet. Odense, Landbohistorisk Selskab, 1984. 190 s. Ill. 88 kr.

Bogen er et omarbejdet speciale, hvilket viser, at der i specialer afleveret til universiteternes historiske institutter er grundlag at hente for megen god forskning. Resultatet er nemlig blevet en glimrende skildring af vestfynske

fæstebønderes levevilkår i 1700-tallet. Formålet har været tosidet. For det første har forfatteren villet fremlægge et grundlag for en sammenligning mellem den fynske Rasmus og den sjællandske Jeppe. Analysens elementer er derfor de traditionelle, kendt fra Fridlev Skrubbeltangs undersøgelser. Det er undersøgelser af fæsteforholdene (dvs. fæsteforandringer, indfæstning, aftægtsforhold og formueforhold), og af gårdenes økonomiske forhold (dvs. landgilde, hoveri, husdyrhold og kornavl). Blandt de mest bemærkelsesværdige resultater af denne del af undersøgelsen kan nævnes, at den gennemsnitlige forsiddelsesprocent fra 1710–99 kun var 3%. Den meget lave forsiddelsesprocent har naturligvis en vis sammenhæng med det udbredte familiefæste på godsernes gårde. Omkring 70% af alle fæsteskitfandt sted inden for familien. Så stabile forhold kunne tyde på, at fæstegårdene i området var attraktive. En fordobling af indfæstningen i perioden 1720–39 synes da også at bekræfte dette. Mange flere indikatorer bliver undersøgt, og resultaterne af disse peger i samme retning som ovenstående. Det betyder, at forfatteren ikke kan bekræfte det dystre billede, som den sjællandske Jeppe hidtil er blevet stillet i. Situationen for den vestfynske fæstebonde har været noget anderledes, et billede hvor farverne har været lysere. Forfatterens analyse er flere steder så detaljeret, at det er lykkedes at komme meget tæt på de egentlige aktører.

Det andet formål har været et forsøg på at gå i rette med den udbredte opfattelse, at 1700-tallet danske landbosamfund var et statisk samfund befolket med undertrykte, dovne og fordrukne bønder og ubønhørligt strenge godsejere. Repræsentativitetsproblemer har gjort denne opgave meget vanskelig for forfatteren. Materialet har været alt for spinkelt til at bære så brede konklusioner, hvorfor forfatteren også har været meget forsigtig. Den væsentligste konklusion i denne del er, at de landboreformer, som gennem politiske initiativer så dagens lys i slutningen af århundredet, var en afrunding af en udvikling, der havde fundet sted på godserne Erholm-Søndergårde. Traditionelt har man tillagt disse reformer en igangsættende karakter.

I sin helhed er bogens konklusioner nye og nuancerende. Dermed bliver Karl Peder Pedersens fremstilling af de vestfynske fæstebønderes levevilkår endnu et led i rækken af undersøgelser, der giver den danske landbohistoriske forskning tiltrængt fornyelse.

Jens Larsen

MARGIT MOGENSEN OG POUL ERIK OLSEN (udg.): Godsejerrøster. Landøkonomiske indberetninger fra Roskilde amt 1735–1770. Landbohistorisk Selskab. København, 1984. 320 s. Ill. 7 kort. 128 kr.

I de senere år har Landbohistorisk Selskab lagt ganske stor vægt på udgivelse af kilder fra 1700-tallets landboreformperiode. Det er dog lidt svært at få øje på nogen bestemt linie bag ved udgivelserne. Måske er der ikke nogen, ud over ønsket om et mere nuanceret syn på forholdet mellem bonde og herremand og de holdninger der lå bag beslutningsprocesserne. Men her i årene op til 200-året for »bondefrigørelsen« var det måske nok på sin plads, at selskabet offentliggjorde en strategi for de kommende års virke, hvad kildeudgivelser angår. Som det er nu, forekommer valget af materiale noget tilfældigt.